

ՈՒՐՈՒԱԳԻԾ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՅՈՑ

Ի ՍԿԶԲԱՆԷ ՄԻՆԶ

ՅԱՐԵԱԿՈՒՆԻ ՀԱՐՍՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Տիար Բասմաշեան 1902ին « Բանասեր » ին մէջ հրատարակեց հայ նախարարութեանց լիակատար ցանկն՝ որոց մի մասն յաջողած էր գտնալ սեպածն արձանագրութեանց մէջ :

Խալդեանք էին բարձրահասակ, հուժկու, աշխատասէր, քաջամարտիկ և յանդուգն ի պատերազմի։ Ժողովուրդն էր երկրագործ և կենդանաբույծ։ Գիտէին լաւ մշակել հողն՝ և առատ հունձեր բոսորէրէն։ Հմուտ էին ողողման օրինաց և ջրմուղիներու միջոցաւ հեռուններէն ջուր բերելու արուեստին, առ այս ապացոյց են Արտամէտի, Բերկրիի, Արծուարերդի, Մանազկերտի և Խոտորջուրի ջրմուղիներն։ Խաշնարած էին. ամառն իրենց հօտերով մարգերն կը շրջէին, լաւ ձիեր ու էջեր ալ կը բուծանէին։ Ասորեստանեայց միշտ ձիու և էջի տուրք կը դնէին Խալդեանց վրայ։

Նախահայք Ասորեստանեայց նման կը ճանաչէին մետաղներն, անոնցմով զէնքեր, զարդեր, բաժակներ ու արձաններ կը պատրաստէին, զորս ճարպիկօրէն կը նկարէին։ զիտէին կերպասներ հիւսել։

Փաղաքներն ամուր տեղեր և կամ լեռանց բարձրերն կը հաստատէին։ Փաղաքներն փոքր էին և երկայն քառանկիւնի ձևով, պարիսպներն առանց շաղախի՝ քարերն կարգաւ ու արուեստիւ զետեղամբ հիւստած էին, քառանկիւն աշտարակներ կը կրէին և տկարագոյն մասանց առջև պատնէշներ (braie) կը շինէին։

Հաւանականաբար հմուտ էին լծակ, ճախարակ և գլան գործածել ի պէտս շինութեանց։ Քարաժայռից մէջ սննեակներ կը փորէին՝ որք ըստ ոմանց արքայից զանձարաններ կամ ապաստարաններ էին և ըստ այլոց գերեզմաններ։ Ճարտարապետութեան և քանդակագործութեան մա-

սին շատ ետ մնացած ըլլալ կը թուին՝ իրենց դրացի Ասորեստանեայց բաղդատմամբ։

Տուներն քառանկիւն էին, և քարէ կամ աղիւսէ պատերով շրջապատուած, վերն երդիք մ'ունէին ընդհանրապէս տափարակ, մերթ՝ շեղ։

Արքայական պալատներն մեծ էին, ճակատն սիւներու շարք մը կը կրէր, և զարդարուած էր մետաղեայ նկարուն վահաններով ու սկուտեղներով։ Սրահներու ներքին երեսներն արձանագրութիւն կրող քարերով պատեալ էին։ Տաճարներն արտաքուստ աւելի կանոնաւոր կ'երևէին, որմերն աւելի արուեստիւ հիւստած էին, գաւիթն լիքն էր պղինձեայ արձաններով։ Անոց կը գտնուէին խորաններ, նուիրարբերութեան քարեր, մարդոց ու կենդանեաց կուռքեր։

3. Արմեններն ի Մեծ Հայս մուտքն ուսնոց ազդեցութիւնն. — Փոխգական Արմէն ցեղի մուտքն 675ի առններն տեղի ունեցած համարելով՝ անոնց ազդեցութիւնն մինչ 610 թուականն պիտի քննեմք առտ. զի այն առնն Մար-Պարսկական իշխանութեան տակ մտած ըլլալով՝ մեր բնագաւառն՝ անոնց քաղաքակրթութեան ազդեցութիւնն սկսած է։ Վերջ կոյս այս շրջանի տեղի ունեցած Սկիւթացոց տիրապետութիւնն նկատի չպիտի առնեմք, զի ինչպէս տեսանք, սոքա հեղեղի մը պէս եկան՝ ու քանի մը տարիէն զացին, հաւանականաբար առանց մեծ ազդեցութիւն ներգործելու, և եթէ անոնցմէ երկրին մէջ մնացողներ եղան՝ որպէս հաւանական է՝ անոնք ալ անշուշտ համակերպեցան ու ընդունեցին երկրին քաղաքակրթութիւնն՝ քան թէ իրենց անոնց տայ փորձեցին։

Գալով Արևմտից եկող Արմէններուն, սոքա մեծ յեղափոխութիւն մը յառաջ չ'երբին, զի մուտքերնին հանդարտ էր և տեղական իշխանութիւնն արդէն տկարացած ըլլալով մեծ ընդդիմութիւն չյարուց։ Երիմիա չունի որ և է արձանագրութիւն, զի չունի պատմելու արժանի գործ։

Յաջորդներն Ուրաս Գ. և Սարիգուրիս Գ. երկրի բարեկարգութիւնն հաստատել կը ճգնին, և զգալով տկարութիւննին՝ իւրենց երբեմնի ախոյեան Ասորեաստանեայց արքայից դեսպաններ ու նուէրներ դրեկելով՝ կը դաշնակցին, կը բարեկամանան և անոնց օժանդակութեամբ կ'երազեն զօրացնել իրենց իշխանութիւնն. այլ ի զուր, զի Ասորեաստանեայց ևս տկարացած էին ուստի և այս ճիգերն ի դերե ելան: Հուսկ ուրեմն Սկիւթական հեղեղն հասաւ, թաւդեան իրքիսսի օրով, որ արդէն Եւրասիի ափունքն ամփոփուած էր, և այդ իշխանութիւնն բարձաւ ու ապա Մարաց լուծին տակ մտաւ այդ երկիրն, ունենալով իրեն ուրոյն կառավարիչ իշխաններ՝ որոց առաջինն Խորենացոյ Պարոյրն կը թուի, և հաւանականաբար Արմէն ցեղէն:

Աւորոտեաններէ շատեր՝ անշուշտ նեղուելով յարեմտից եկող նորեկ տարրէն՝ սկսան դէպ ի հիւսիս ելնել ու Կովկասի լեռնաշղթային ամրութեանց ապաւինել. սակայն ժողովրդեան մեծ մասն մնաց իր բնագաւառին մէջ և խառնուեցաւ եկ ժողովրդեան հետ:

Արմէններու գալուստէն վերջ իսկ՝ Նախահայ իշխանք շարունակեցին իրենց ազգային սեպածն գրեթով արձանագրութիւններն, ինչպէս իրքիսս, սակայն ապա այդ իշխանութեան բարձմամբ լքուեցան. հաւանականաբար սկսան գործածել Արմէններու փոխգական տառերն, սերեալ՝ ի փոխիկականէ:

Մեր այս կարծիքն հաստատող զօրեղ ապացոյցներ՝ այսինքն գրական մնացորդներ՝ չունիմք ի ձեռին, սակայն տրամաբանութիւնն կը ստիպէ զմեզ հաւատալ նորա գոյութեան, զի հնար չէ որ այնչափ վաղիւ գրականութիւն ունեցող մի ազգութիւն՝ յանկարծ դադրի ուրոյն գիր և դպրութիւն ունենալէ, մինչդեռ իր դրացի անգիր ազգեր իսկ մեծ ընդունալութիւն կ'ընէին փունիկ ծագմամբ այբուբենից և այնու գրականութեան կը սկսէին:

Այս գրերն ապրած են և յաջորդ շրջանին. արդարեւ Քրիստոսէ 4 դար առաջ՝

Արեմտեան Հայոց վրայ իշխող Տրիբաւ կառավարչին դրամներն՝ այս փունիկ փոխգական գրերն կը կրեն:

Այս տառերն եթէ ոչ ի ժողովրդեան՝ գոնէ ի մեհեանս ի գործածութեան էին: Արշակունի հարստութեան առաջին շրջանին ալ հաւանականաբար կը գործածուէին այս տառերն: Ըստ Բ. դարու յոյն պատմիչ Փիլիստորատոսի՝ Արշակ Թագաւորն Հայոց (հաւանականաբար նախորդն Մեծին Տիրանի հօր) ինձ մը բռնելով՝ զայն Նիւսիա Աստուծոյն նուիրեց և կենդանւոյն պարանոցն անցնել տալով ոսկի մանեակ մը՝ վրան գրեց հայ տառերով՝ «Արշակ Թագաւորն Հայոց» Աստուծոյն Նիւսիայ»։ Այդ յոյն պատմիչի հայ տառեր անուանածն՝ հաւանականաբար այս փոխգական գրերն էին:

Ե. դարու հայ պատմիչք Դանիէլեոս գրեթա ի ձեռն Մեսրոպայ գիւտի մասին խօսելով կ'ըսեն թէ՝ դոքա նոր լնն, այլ երբեմն ի կիր տրկնալ և յարձի բողի և զած գրեր (կորիւն, խորենացի, փարպեցի) և որք անշուշտ այս փոխգական գրերն կ'ակնարկեն:

Ազգային պատմիչք այս հինաւորց գրերն Դանիէլեոս տառեր կ'անուանեն, զի ի սկիզբն Ե. դարու Դանիէլ անուն մի եպիսկոպոսի քով գտաւ Մեսրոպ՝ 1.

Այս գրերու թիւն հաւանականաբար փոխնիկ զրոց քանակաւ 22էր՝ և բնականաբար ներկայ այբուբենի մէջ մօտաւորագոյն հնչում ունեցող գրերն որպէս՝ Բ. Բ. Գ. Կ. Զ. Ը. Թ. Կ. Լ. Լ. մէկ գրով միայն ներկայացեալ էին, և կարելի է խազերով ու պայմանական նշաններով, միևնոյն գրերու աւելի նուրբ կամ խիստ արժէք տալով՝ կը բաւականանային, զորս Մեսրոպ երկու տարի գործածելէ ետք կատարելաւ գործեց դրացի ազգերէ գրեր առնելով:

Հաւանականաբար այս գրերն գործածուեցան մինչև Մակեդոնական տիրապետութիւնն՝ յորժամ յոյն գրերն մուտ գը-

1. Տես «Երգութիւն հայ տառից» Տօթթ. Տաղաւրեան, Վիէննա, 1846:

տան ի մեզ, և միայն յազգային մեհեանս կը գործածուէին այս հինաւուրց տառերն՝ որք ապա ի սկիզբն Դ. դարու ընաջինջ եղան ի ձեռն Գրիգոր Լուսաւորչի:

4. Մար-Պարսիկ ազդեցութեան ժամանակ. — Յետ Նինուէի կործանման (608), Կիւսքար կը տիրէ Հայոց, և ի ձեռն Պարսիկ իշխանին կը կառավարէ զայն: Կիւսքարի յաջորդաց օրով Հայք քանիցս ապստամբութեան փորձեր կ'ընեն և վերջապէս Կիրոսի լուծին տակ կը մանեն: Վահագնի ապստամբութեան փորձերն յաջող ելք չեն ունենար և Հայք Պարսիկ իշխանապետութեան տակ կը մնան մինչ Աղեքսանդր Մակեդոնացին (331):

Մար-Պարսիկ տիրապետութեան այս երեք դարերն ունեցած են բաւական խոր ազդեցութիւն: Մարք և Պարսիկը համացեղ են ծննդեամբ, երկուքն ալ Արիական, որք և ապա կրկին իրարու հետ խառնուեցան և միեւնոյն քաղաքակրթութիւնն ունէին:

Պարսիկը՝ ինչպէս առիթ ունեցանք բռնելու՝ յաւուրս Դարեհ Վշտասպեանի Ասորաբարեւացոց գրութիւնն առին, ու այդ սեպախմբերու ոմանց տառական արժէք տալով՝ այրութենարան մ'ունեցան, ու այդ գրերով գրականութիւն մը մշակեցին, որ տեղե մինչև Աղեքսանդրի տիրապետութիւնն. թէպէտ Արշակունի Պարթեք կը գործածեն զայն մինչ Գրիստոսի Ա. դարն իրենց երկրին մէջ (Պարթեաստան):

Այս այրեանական սեպածե գրերով Բաբելոնս՝ Վանայ քաղաքային վրայ դրոշմել տուած է եռալեզուեան (Պարսիկ, Մար և Բաբելական) արձանագրութեան պարսկերէնի մասն, սակայն հայ լեզուի համար գործածուած ըլլալու ապացոյցն չունիմք ց'արդ:

Տիրա Բասմաշեան կը կարծէ թէ հայ այրութենն՝ այդ պարսիկ սեպածե գրերէն սերած է¹. մենք փոխզական տառերէն յառաջ եկած կ'ենթադրեմք որպէս առիթ ունեցանք ըսելու:

Ըստ Գաենեփոնի՝ իր ժամանակն (401) պարսիկ լեզուն շատ ընդհանրացած էր ի Հայս և գրեթէ մանն ոք կը հասկնար:

Այս ատեններն արդէն բանաստեղծութիւնն զարգացեալ էր ի Պարսիկս, որոյ ապացոյց են Շահնամներն, և որ մեծապէս ազդած է մեր նախահայրք վրայ:

Պարսից կրօնն նախ պարզ էր: Երկնից կամարն կը պաշտէին իբր գերագոյն Աստուած, սակայն ապա Զրադաշտական եղան Գրիստոսէ վեց դար առաջ, ընդունելով բարու և չարի սկզբունքներն. կրօն՝ որ ապա անցաւ դրացի ազգաց, որպէս և Հայոց²:

Հայք այս ժամանակամիջոցին Զրադաշտականք էին, Դարեհ Վշտասպեանի և Քաեքսէսի արձանագրութեանց մէջ Հայք Զանդիկ կրօնիւ ազգաց կարգն յիշատակուած են:

Պարսիկը ի Սկիւթացոց առին և Տարապաշտութիւնն և մանաւանդ կրակի պաշտօնն, որոց հետեւեցան և Հայք: Պարսիկը ոչ տաճար ունէին և ոչ արձան, բացօթեայ կը կատարէին իրենց կրօնական արարողութիւններն. գիտէին սակայն կառուցանել գեղեցիկ պալատներ և դամբարաններ: Իրենց ճարտարապետութեան ուսուցիչը Ասորեստանեայք եղած են, սակայն իրենք գիտցած են այդ արուեստն իւրացնել՝ և ճարտարապետական ուրոյն ոճ մ'ունենալ: Այս պարսիկ ճարտարապետութիւնն մեծապէս ազդած է իրենց տիրապետութեան ժամանակամիջոցին Հայոց շինութեանց վրայ:

Պարսիկը ճանապարհներու ցանց մը

1. Տե՛ս Բասմաշեան Ճ/17 Մայիս 1880ին առ Փրիսթրիկ Միլլէն մեծատուն լեզուագէտ և ուսուցիչէ Վիեննայի համալսարին գրած նամակն, հրատարակեալ ի «Քազմալէպ Հանդիսին 1908 Նոյեմբերի թուոյն»:

2. Ի մասին Զրադաշտական կրօնի տես ի մէջ այլոց մեր «Հայոց հին կրօններն» «Քանասէր» 1903, Փարիզ. որոյ Բ. տիպի Մամուլ տակ է:

հաստատած էին իրենց կայսրութեան ամեն կողմն, և ընդ երկարութեան ճանապարհաց օթեաններ շինուած էին, ի պէտս ճանապարհորդաց և վաճառականութեան: Ամեն կողմ թղթատարական հաստատութիւններ կային և կանոնաւոր սուրհանդակներ կ'երթեկեկէին:

Հայաստան ոչ միայն ունեցաւ այլ և պահեց այդ հաղորդակցութեան միջոցներն, զորս կը հաստատեմք և Արշակունեաց օրով:

Ըստ մեր Պատմահօր՝ Տիգրան Երուանդեան հայկական բանակն զարգացուց, երկրագործութեան և վաճառականութեան մեծապէս նպաստեց:

Փանեկոն զՀայս հովիւ (կենդանարոյծ) և երկրագործ կ'անուանէ: Հայք կը բուծանէին ձի, եզ, կով, ոչխար, այծ զորս կը սնուցանէին խոտով: Իրենց գետնափոր տուներու մէջ ունէին ցորենի և գարիի լեցուն ամբարանոցներ, ունդեղէններ, որպէս նաև գինի, չամիչ, զանազան իւղեր, խոզի ճարպ, բոյսերէ հանուած իւղեր ու ոգիներ, և գիտէին պատրաստել գարեջուր:

Մշոյ դաշտին մէջ երկրագործութիւնն շատ զարգացած էր, որով և մշակ (մշեցի) անուանուի երկրագործաց (Պարագաշ): Այս շրջանին մէջ մշակութիւնն յարգի էր ի Հայս: Շիրակայ գաւառի յուրթի րարերբերութիւնն առածի կարգ անցած էր: Հայաստանի գինին և ձիազգիներն անուանի էին և արտածութեան առարկայ:

Հայք իրենց ձիերով և ջորիներով Տիւրոսի հրապարակը կը լեցնէին (Եզեկիէլ Ին. 14 600 Ն. Ք.): Պարսից՝ տարին 20,000 ձիու տուրք կուտային, որ սահմանաւ էր Միհր Աստուծոյն զոհի համար՝ հաւանականաբար և բանակին: Հետոյ կը յիշատակէ Հայոց՝ Բարեկոնի հետ ունեցած վաճառականութիւնը, կը նկարագրէ Հայոց նաւերն, որք ձուածէ էին՝ ուսնիի ճիւղերով կազմուած, մորթով պատուած, յատակն յարդ կը լեցնէին, երկու թիավարը կը վարէին, և առ նուագն մէկ էշ կ'ունենային: Այսպէս Տիգրիսէն

և Եփրատէն կ'իջնէին Բարեկոն, հոն ապրանքը կը պարպէին, նաև կ'աւելին, կազմածի փայտն կը ծախէին և մորթերն իշուն բեռնեկով՝ կը վերադառնային: Այս նաւերն մինչ 50,000 տաղանդ (100,000 քիլօկրամ) կը տանէին: Հայք Բարեկոն կը ղրկէին նա մանաւանդ գինի:

Այս շրջանին մէջ Հայք ոչ միայն Եփրատի և Տիգրիսի միջոցաւ մինչև Պարսից ծոցն կ'երթային՝ այլ և Արեւելէն Արաքսի և Կուրի միջոցաւ Կասպից ծովն հասնէին, և ինքս ու Բաքարտէս գետերու միջոցաւ կը մտնէին ի Բագտրիս, ի Սորտիանիա, ի Պարթևս, և նոյն լակ ի Հնդկա (Malte-Brun géographie):

Կիւրոս Հայոց և Կորդուաց զինաց իր ի Հնդկա ղրկած պատգամաւորներն առաջնորդեցելու համար (Փան.), զի վաճառականութեամբ ծանօթ էին այդ ճանապարհաց:

Ծ. Յունական ազդեցութեան ժամանակ. — Աղեքսանդր Մակեդոնացոյ տիրապետութեամբ կը սկսի այս շրջանն, որոյ մահումը Հայաստան Սելևկեանց բաժին ինկաւ, որ երկու իշխաններով (ընդհանրապէս հայազգի) կը կառավարէին, և վերջապէս ըստ նորագոյն ուսումնասիրութեանց Արտաքսիաս հաստատեց ի Մեծ Հայս մի ազգային թագաւորութիւն (189), Ալշակունի անուամբ, որով և վերջ կը գտնէ այս շրջանն:

Մակեդոնացիք և Սելևկեանց յոյն քաղաքակրթութեան հետեւողներ էին, առ այս ներկայ շրջանն Յունական ազդեցութեան տակ՝ որոց հետեւած էին և այդ ժամանակի շրջակայ ազգերն՝ սկսան կուսպաշտական հակուածներ ունենալ, այսպէս ունեցան Արեւելեան և Լուսնի ներկայացուցիչ պատկերներ, և Աստուայի սրբութիւններն: Ահուրամազդայ, Անահիտայ, Միհրի, Տիւրիայ, արձաններով ներկաւ

յացուցին, Արամազդ, Անահիտ, Միհր և Տիր անուանց տակ։ Գրացիներուն նըման ունեցան իրենց գեղեցկութեան Աստուածուհին (Աստղիկ), որդեգրեցին հետգհետէ Ասորուց Նանէն և Բարշաբինն և իրենց քաջարի նախնիքներ աստուածայուցին, որպէս Վահագն՝ Հաւանականաբար այս շրջանին մէջ կռապաշտական հակում մ'էր միայն գոյութիւն ունեցածն, և ապա Արշակունի անուանեալ շրջանին մէջ բոլորովին կռապաշտական եղաւ ։ կռապաշտական հակումն աւելի Արեւմտեան Հայոց մէջ յառաջ գացած էր, ուր էին և կռապաշտական կրօնի կեդրոններն քան յարեւելս ։

Տիրան, Տիրարան, Տիրիթ, Տրդատ անուանց մէջ Տիր Աստուծոյն հետքն կայ, գուցէ և անկէ է Տիր բառն ։

Եոյն լեզուն իւր ժամանակի քաղաքակրթութեան բարբառն սկսաւ գործածուիլ և ի Հայս, գոնէ զարգացելոց կողմանէ՝, որով և Եոյն զրականութիւնն, որոյ հետեանօք անշուշտ լըուեցաւ փիւնիկ սերմամբ փոխզական տառերու գործածութիւնն, և գուցէ միայն մհհհնական գրութեանց կը գործածուէր։ Ժողովուրդն ի կիր կ'արկանէր յոյն տառերն որ միւսնոյն ծագումն ունէին և աւելի յարմար էին յուսական լեզուին։ Դժբարդաբար այս շրջանի յատուկ որ և է գրական բեկոր հասած չէ մեզ ։

Գուցէ իրաց այս վիճակն շարունակուեցաւ մինչ ծաւալումն Գրիստոնէութեան ի Հայս և Ազաթանգեղոս յոյն տառերով և հայ բարբառով գրած է իր գործն ։

Այս շրջանին մէջ անշուշտ մուտք գտնել սկսած ի մեզ յոյն բառեր, յոյն բերականի ձեւեր և ի մի բան յունարանութիւն։ Յունարէնն քիչ վերջ կ'ըլլայ երկրի գրական լեզուն և Տիրարան Միծի գաւազն Արտաւազդ՝ այդ լեզուով ողբերգութիւններ

կը գրէ (Պուտարբոս)։ Երկրագործութիւնն և վաճառականութիւնն նախորդ շրջանի վիճակն ունէին ։

Յունական արհեստք և գեղարուեստք մեծ ներգործութիւն ըրած չեն թուիր այս ժամանակամիջոցին ։

Ն. ՏԱՂԱԽԱՐԵԱՆ

Վ Ե Ր Զ

ՂԱԶԱՐ ՓԱՐՊԵՅԻՈՅ ՄԱՍԻՆ

Ա. Արշաժ

Ա. — Իջ 47. « Եղեալ կատարեալպէս հմուտ երգողական տաղիցն և հռատորական յորդասաց յայտնարանքան » ։ Ուղղեր էք « ատենարանութեան » . հաւանական թուի, որում կարէ ոյժ տալ խորենացոյ գովեստը Ս. Սահակի ճարտարիօսութեան. « հիացեալ պակեալ ինքնին թագաւորն... իբր քաջախօսի և ուժգնաստի ատն համարձակախօսի » էջ 536. (տպ. վիճեալ. ՌՄԼԶ) ։

Բ. — Իջ 549. « Այլ ձեր յագ այնպէս արարին, զի գնդին Հայոց այրենտիր որեալն այլուր դիպեցան ի գործ » . Գուց ուղղեր էք « Այլ ձեռնրախ » . ինձ թուի որ ոչ է ըստ տեղին ուղղագրութիւնդ. վասն զի « ձեր յագ » բացատրութիւնն է յատուկ ոճ արեւելեան խօսից, որով Միհրան պատուաւորական գովեստ կու տայ Վաղարշին, թէ ձեր թագի այսինքն աստուծային շնորհիւ Հայոց գնդի այրենտիր զօրքը, ուրիշ տեղ գտնուեցաւ, ապա թէ ոչ փոխանակ Վահանայ փոքր գնդի տուած մեծ քնասին, նոքա կատարեալ յաղթութիւն կը տանէին ։

Գ. — Իջ 246. « Հայթայթանս իմն առ չարի և սուգ պատճառանաց մեծի և անաւոր հասելոյ տրտմութեան հաշուէին » . Գուց ուղղեր էք « Հայթայթանս իմն առ չառոյ »... Այս և ուղղութիւնն չէ բնախմաստին ։ Վասն զի Հմայեկի մահը մեծ չարի և սուգի պատճառ եղաւ իւր գնդին, « որք իբրեւ տեսանէին զիրան՝ ի սուգ մեծ մտեալ ի վայր կործանէին, չունենով ա-

1. Ըստ Յերոնիմոսի՝ յոյն լեզուն ընդհանրապէս էր այս կողմերն, բացի Գաղատիոյ՝ չկար երկիր որ չխօսուէր յունարէնս ։